

MENNI DUNÁBA, ÚSZNI HÁTTAL

VIDOSAV STEVANOVIĆ

Anyám halála után úgy néztem farkasszemet önmagammal, mint egy ismeretlennel. Kocsonyás, elkámpicsorodott plazma nézett vissza rám.

A vasútállomáson találtam magam, éjszaka volt: tolongás és zsvaj, csomagtorlaszok és nyüzsgés, recsegő hangszórók és nedves mozdony-pára. Vendégmunkásvonat pöfékelt a félhomályban: folyt a pálinka, harsogtak a harmonikák, hullottak a könnyek, mindent betöltött az elválás nehéz szaga. Csendesen szitált ránk a korom.

Sarkon fordultam és hazamentem.

Elhatároztam, hogy megölöm magam, csak az volt a kérdés, hol, s hogyan. Inkább a mód izgatott, mint a hely, kezdtem lassan felismerni bátorságom szűk korlátait: félttem a vértől és a fájdalomtól. Az asztalon egy sárgult kis papírlapot találtam, amitől végigfutott a hideg a hátamon. Valójában nem a véletlen sodorta elém, mindig is ott volt az irataim között, számtalanszor elővettem, félretettem, de most olvastam el először tiszta fejjel:

... SZÁMÚ KÓRHÁZI KÖZPONT IGAZGATÓSÁGA

kelt 45. május 10-én

A NÉPFELSZABADÍTÓ BIZOTTSÁGNAK

Kérjük a t. címet, szíveskedjék kézbesíteni az elhunyt Stefan Lešperović elvtárs (elvtársnő) családjának e halotti bizonyítványt. Amennyiben az elhunyt családjának megváltozott volna a tartózkodási helye, kérjük, értesítsenek bennünket.

Halál a fasizmusra – Szabadság a népek!

A . . . sz. kórházi központ

*politikai biztosa
(olvashatatlan aláírás)*

*A . . . sz. kórházi
központ*

*igazgatója
(olvashatatlan aláírás)*

A táviratot valami irat hátlapjára gépelték. Az irat szövegéből egy szót sem értettem¹ – de szavai oly vészterhesen és fenyegetően hangzottak, mint a síkság fölött tomboló szél.

ÉRTESÍTENDŐ

- 1. Iparkamara, SZEGED*
- 2. Kir. Adóhivatal*
- 3. Ipartestület*
- 4. Országos Társadalombiztosító Intézet*
- 5. Vármegyei Körzeti Forgalmi Adóhivatal*
- 6. Mértékhiteltesítő Hivatal, KECSKEMÉT*

Végleges!

Az elhunyt elvtárs (elvtársnő) halotti bizonyítványát, tudtommal, nem kézbesítették, mert „az elhunyt családjának megváltozott a tartózkodási helye”. Anyám egy részben katonai, részben politikai funkciót betöltő, magas rangú elvtársat kísért, akinek a neve mind nagyobb és nagyobb betűkkel ordított le ránk az újságok címlapjáról, mind jelentőségtelegebb hangszúllyal röpöpent ki a rádiókészülékek fekete dobozából, és mind fenyegetőbben tekintett le a falragaszokról. A titkárnője volt, akkor is, később is – habár nekem fogalmam sem volt róla, mit is jelenthet ez, úgy képzeltem, hogy kávéfőzőnek, inget vasal, és kitisztítja a cipőjét. Én Sofija Radmannál laktam, egy szentimentális özvegyenél, akit mi is – kis taknyos védenecsei – Sofija mamának szőlítottunk: az ő bánata táplált bennünket, és jelentett számunkra angolkórtól, éjjeli sírástól terhes menedéket.

¹ Itt ugyanis magyarul frott sorok következnek a szerb szövegben az „Értesítendő” szótól kezdve a „végleges”-ig

Anyám halála után fölmerült bennem néhány kérdés:

Ki volt az az ember, akinek a vezetéknevét és a nevét viselem?

Mi közünk egymáshoz?

Ki vagyok, mi vagyok én, aki ezt kérdezem?

Választ csak önmagamban kereshettem. De hát hol is vagyok én magam – a magam teljességében, hiteles, igazi voltomban? Hol van a kezdem és a végem? Hogyan működöm, ha működöm egyáltalán? Hogyan döntsem el, mi az enyém, s mi a másé, mi tartozik hozzám születésemtől fogva, s mit tanultam meg az életben, mi az álarc rajtam, s mi bennem az ösztönös? Minden tulajdonságom esetleges, véletlen és változó, nem vagyok szilárd jellem, úgy élek, mint egy járni tudó növény. Nem tudom, mit szeretek, mit gyűlölök – érzelmeim langyosak és általánosak, bárkié lehetnének, ahogyan azok is. Reakcióim többnyire érzékszerviek, alkalomszerűek, de túl fájók ahhoz, hogy pusztán az állati ösztön megnyilvánulásai legyenek. Lényem afféle metalény, örvénylő összevisszaság, valami keletkező és eltűnő, akár a szappanbuborék. Hiába keresek benne valami megfogható, csak üledéket, zűrzavart és mámort találok. Hányszor kérdeztem saját bensőmtől: „Van ott valaki?“, a válasz mindig ugyanaz volt, mintha elmetszett torokból jött volna: „Senki.” Sokat nem kísérletezhettem – féltem, hogy feldühítem a bennem levő urret.

Anyám hallgatag, állig begombolkozott asszony volt, hozzászokott – a nagy dolgok, nagy események árnyékában –, hogy válaszait megtartsa magának vagy valaki bizalmasának. Ha tudott is valamit, sohasem mutatta, még célzás formájában sem: beszéde ösztövé, hétköznapi tényyszerűség volt, híján minden átvitt értelemnek – táviratilag fejezte ki magát, de a kódolás legkisebb jele nélkül. Könyvet úgy olvasott, mint valami telefonkönyvet, nevek és szavak halmazát, festményt úgy nézett, mint holmi sivár falfelületet élénkítő, téglalap vagy négyzet alakú tárgyat, a zene meg csak fokozta örökös migrénjét. Egyébként amíg meg nem betegedett, elég ritkán volt idehaza, külképviseleteink valamelyikében dolgozott, valahol a nagyvilágban, sosem tudtam meg, hogy mit, mert nem is kérdeztem. Havonta jött tőle csekk meg egy levél néhány szülői jó tanáccsal: „Tanulj, viselkedj rendesen, légy közösségünk tisztességes tagja, fogadj szót nevelőidnek, vigyázz a pénzedre, és válogasd meg a barátaidat!” Nyári szabadságát rendszerint a tengeren töltötte, mint én: ő valami zárt jellegű üdülőben, én az iskolával. Leggyakrabban vasútállomásokon vagy repülőtereken találkoztunk, ha kikísértem vagy elébe mentem: kezét fogtunk, összeérintettük hideg arcunkat, váltottunk egy-két szót egymással.

Amikor nyugdíjba ment, és hozzám költözött, ritkán találkoztunk, és még ritkábban beszélgettünk. Olyan közömbösek voltunk egymás iránt, hogy még csak össze sem vesztünk soha. Én a nőket hajkurásztam, nőültem, váltam, egyszerűen idegesítettem minden egyéb, odahaza két futó viszony között tartózkodtam csak valamennyi ideig. Anyám magányosan üldögélt a rosszul fűtött, kongó, elhanyagolt lakásban, pongyolába és pulóverbe burkolózva, a kikapcsolt tévé előtt gubbasztva, mintha vak lenne, és hallgatózna. Senki sem nyitotta rá az ajtót, a szomszédasszonyok sem hívták át kávézni, nagy ritkán elment az önkiszolgálóba, fodrászhoz nem járt, a varrónőjét is elfelejtette. A telefon – az egyetlen készülék az egész épületben; anyám egykori összeköttetései révén szerezte – állandóan csöngött: egy felszámolt filmvállalat számát örököltük, temérdek szélhámosság, sikkasztás és csalfa ígéret utórezgéseivel együtt. Dühös hangok hívtak bennünket egész nap, kifizetést, adósságrendezést, kártérítést követelve, ordítózva és fenyegetőzve – anyám türelmesen és higgadtan felelgetett nekik, mintha ő volna a csódtömeggondnok. Így múlt el néhány év: anyám megöregedett, megáncosodott, megbetegedett és meghalt az Onkológiai Klinikán.

Beszéltem néhány háborút megjárt fickóval, pontosabban ők beszéltek, én meg hallgattam őket. Történeteik általános, elvont, szaggatott és egysíkú históriák voltak, mintha mástól hallották volna őket – az események elpárologtak belőlük, csak foltok maradtak meg utánuk, elmosódott nyomok a tudat peremén, összefüggéstelen részletek. Az egyes szám első személy egyhangú, fura tartománya volt mindez, elhagyott birtokhoz vagy régi üszkös romhoz hasonlatos – a háború nyomai valahol mélyebben voltak elrejtve. Jóformán alig lehetett valamit kivenni az egészből, mintha sűrű sötétségpára csapott volna fel a szavakból és visszaemlékezésekből. Néha szembetaláltuk magunkat egy-egy makacs ténnyel, de ezek sem jelentettek számomra semmit – mintha valami régi újságot lapoztam volna, ami szétporlad az ujjaim közt. Vagy ők meséltek rosszul, vagy én nem hallgattam elég figyelmesen – vagy nem tudtunk közös hullámhosszra állni, még akkor sem, amikor azt hittük, már-már sikerül. Kiderült, hogy a mese nem segít, az esemény résztvevői egyáltalán nem fontosak az esemény szempontjából – minden valahol rajtuk kívül történt, ezáltal rajtam kívül is.

Sofija Radman eltűnt Belgrádból. A háza sem volt már meg, valami külvárosi kultúrotthon épült a helyén. Amennyire tudom – s erről elég keveset tudok –, hajdani védenicei egytől egyig elfelejtették, túlságosan lefoglalta őket saját kusza életük; Sofija Radman aggok házába vonult,

valahol vidéken. Minden gyászjelentést elolvasok az újságokban – ez régi passzióm –, de a nevével még soha nem találkoztam. Pontosabban, a Radman név előfordult néhányszor, de semmi sem utalt rá, hogy Sofija mamáról lenne szó, az elhagyott gyermekek gyámolítójáról. Olykor, ha erőt vett rajtam a szorongás, ha nem tudtam, mitévő legyek, mihez fogjak, így szóltam magamban: „Hátha él még! Vagy lehet, hogy senkinek sem jutott eszébe, hogy egy nyúlfarknyi gyászjelentést tegyen közzé az újságban? Lehet, hogy ezt a – nem fontos, melyik városbeli – szociális otthont már rég feloszlatták, lakóit meg szétszórták a nagy Rettenet birodalmában?”

Azt éppen nem mondhatnám, hogy semmi támpontom nem volt: maradt egy fényképem, melyet anyám az éjjeliszekrényén tartott. Két fiatal katona, mellükön keresztbe vetett géppisztollyal, nehéz német csizmában, frissen kifőzött, gyűrött egyenruhában – egy ledöntött kávéjú, törött csörlőjű kút mellett állnak. A ferdén eső napfényben elmosódott árnyékaik mintha keresztették volna egymást a feltúrt földön – egybeolvadtak és belevesztek a megsárgult papír homályába. A két katona nem mosolygott, frissen borotvált arcuk komoly és feszült, szemük kekre nyílt, fürkésző. Folyót nem látni a fényképen – csak a pusztá eget –, de mintha minden tárgyon ott tükröződne valami nagy víz közelsége, mely csak a láthatatlan, bőségesen ömlő, de a tompa fényben még sötétebbnek tetsző árnyékként van jelen. A hátlapján két név: *Lešperović* – *Somogyi*. Egyiküknek a nevét viselem, mint rab a számát. És a másik? Ő egyszerűen – a másik.

Mellesleg, nagyapám és nagyanyám – akik ugyanezt a vezetéknevet mondhatták a magukénak –, a szó legszorosabb értelmében eltűntek a banjicai táborban: sem a deportáltak, sem a kivégzettek listáján nem szerepelnek. Anyám, mint mesélte, ellenőrizte a dolgot annak a bizonyos elvtársnak a segítségével, még mielőtt ennek fényképei eltűntek volna az újságok hasábjairól, s nem sokkal később maga is a látókörünkéből. Összekeverem e két időpontot, pedig vannak bizonyos jelek, melyek alapján meg lehetne különböztetni őket. Anyám és én álnév alatt bujkáltunk, idegen padlások porát és pincék nyirkát nyelve – legalábbis az első időkben, amikor minden összekuszálódott. Emlékezem semmit sem őrzött meg a hosszú menekülésből, csak valami tétova félelmet és néhány ostoba apróságot, melyeknek semmi közül a lényeghez – a félelem szorongássá és ideglüktetéssé változva megmaradt, az apróságok pedig mindinkább kifakulnak és ködbe vesznek. Emlékszem a szövetségesek egy éjjeli bombázására – emlékszem-e valójában,

vagy csak rémlik valami? –, ezt ugyanis mi, menekültek a Smederevói útról néztük végig: fényszórók, ágyúk tűzijátéka, fel-fellobbanó tüzek a Duna jobb partján. Persze az is lehet, hogy álmodtam az egészet, vagy hallottam valakitől, esetleg filmen láttam valahol. Igen, Sofija Radman védenecinek sok ilyen – olykor a banalitásig hasonló emléke volt, melyeket suttogva meséltünk el egymásnak a hálószoba sötétjében, remegve, összebújva, így hát akármelyikünkéi is lehettek, akár a rüh, amit egymástól kaptunk el.

Anyám halála után sokáig elég zilált lelkiállapotban voltam. Nem mint-ha a halála rendített volna meg – idegenek voltunk egymásnak, önkéntes társbérloők, ahhoz meg már rég hozzászoktam, hogy ne szívjam mellre a dolgot, ha olykor mellém csapódik vagy elhagy egy idegen; ez is hozzátartozott a játékhoz, melynek én csupán tárgya voltam –, egyszerűen úgy éreztem magam, mint akit állandóan láz gyötör, s lábom, orvosság nélkül hordja ki a betegséget. Vedeltem és csavarogtam, régi szokásom szerint, így tudtam legalább magamról, hol vagyok, és mit csinálok. Kártyázni is megpróbáltam, de nem ment – nem éreztem semmi izgalmat, mindegy volt, nyerek-e vagy veszítek, mintha csak kibiceltem volna. Ugyanakkor a részegek és a kurvák, a kávéházi ködevők és kisstílű csibészek határozottan vonzottak – külön kis világ volt ez, a mindennapok villamosáról lepottyant, hisztérikusan vidám társaság, mely fáradhatatlanul kereste önmagát: kérdés nélkül befogadtak mint egyenrangú társukat. Nem értették meg és nem is szerettük egymást, de kísérletet sem tettünk soha hasonlóra – éltünk, ahogy a körülményeink engedték: görcsben, nyomorban és alkohalmámorban. A hazugságok, csalások és aljasságok magától értetődően hozzátartoztak a kelléktárhoz – és ez elég volt.

Azelőtt elég gyakran változtattam a foglalkozásomat: voltam vásári árus, testőr egy félkegyelmű slágerénekes mellett, idegenvezető, raktáros egy behozatali vállalatnál, színházi világosító és statiszta, de sehol sem tartottam ki soká, legfeljebb egy-két hónapig. Míg csak rám nem tört újra az ihatnék és a csavaroghatnék – ilyenkor se nem láttam, se nem hallottam, minden mindegy volt. Egyszer taxisofőr is voltam: üzletembereket fuvaroztam, ökölvívókat, filmeseket, bárénekesnőket, újságírókat, sőt valami füstös képű csempészeket is, akik a szemem láttára kaptak össze a kábítószeren – mindenféle szedett-vetett népséget, mind siettek valahová, kiabált, fenyegetőzött és rendszerint megpróbált fizetés nélkül lelépni. Egyiket-másikat jól helybenhagytam, kiadtam magamból a dühömet, de olyan is volt, hogy engem vertek össze – biz’ isten, még jól is esett.

Gyermekkori hobbimat, a fényképezést azonban egy pillanatra sem hagytam abba. Szobám olyan volt, mint egy műterem, pillanatok alatt sötétkamarává tudtam változtatni. Így lett belőlem anyám halála után – magam is meglepődtem rajta – országjáró fotóriporter. Lapom, egy félig-meddig zugkiadású, fejlécét és szerkesztőségét sűrűn változtató bulvárlap, elküldözgetett ide-oda, de a legtöbbször magam választottam ki, hogy hova menjek, és mit fényképezek. Nem is ment rosszul a melő – talán mert eléggé félvállról vettem –, nyilván ezért is voltak olyan elnézőek velem. Bejártam az országot, de ezt sem élveztem: általában olyankor indultam útnak, ha úgy éreztem, hogy rám jött az idegremezés, és lábaim maguktól visznek a vasútállomás felé. Haza rendszerint holtfáradtan és koszosan érkeztem, de megnyugodva, feltámadt élet- és munkakedvvel. Ez a rengeteg kilótt filmtekerccsel szegélyezett vándorút igen jó öngyilkosság-megelőző módszernek bizonyult, bár a szállodai szobákban rendszerint úgy éreztem magam, mint valami koporsóban: igyekeztem is valami nőt találni mindig, hogy megossa velem a magányt, és közelebb adja az italt.

Útközben kilóttam vagy húsz filmet. Egyszerre hívtam elő mind, miután magamra zártam az ajtót, és leengedtem a sötétítőfüggönyöket az ablakaimon. A lefényképezett tárgyak és emberek egyáltalán nem voltak fontosak számomra, jószerivel csak akkor néztem meg őket alaposabban, amikor előderengtek a hívóból, és elnyerték végső formájukat. Számomra csak ekkortól kezdve léteztek, ekkortól tudtam őket, mint megannyi kivágást, visszailleszteni a valóságba, ahol papírra rögzítve láthatókká váltak és ideig-óráig elpusztíthatatlanokká.

Egyszer valami ünnepélyről készítettem riportot – fogalmam sincs, hogy kerültem oda. Szűk körű társaság volt, az öregség határán levő, de még fiatalosnak mutakozó férfiakból és nőkből állt, akik néhány összetolt asztal körül ültek, izzadtan, részegen és kövérkésen. Már messziről látszott, hogy festik a hajukat, masszörökhöz járnak és szaunába, vastag festékréteg mögé rejtik fáradtságuk és korlátoltságuk ráncait. Az én fényképezőgépem aztán, mint egy nyomozó, megfosztotta őket álarcuktól: ott feküdtek a hívóban, lötyyedten, csúnyán és mezetenül drága ruháik alatt, a pénzhajszolástól eltorzult arccal. Egy pillanatra úgy rémlett, mintha krokodiltestük mögött valami homályos kirakatüvegen át Sofija Radman alultáplált védenecit látnám, akiket kegyetlenül megtömtek édességgel és sikerrel. A látomás azonban hamar eltűnt, s a kész fényképeken már csak az maradt, amit a film dobozára írtam: *Vidám társaság, 1975. május 10.*

Anyám halála után én örököltem kétszobás lakásunkat: nagyon meglepett, hogy még életében megtett a lakhatási jog társélvezőjévé. Rám maradtak a ruhái, női kacatjai és a betétkönyve is a külképviseletekben összekuporgatott kevéske valutával együtt. A valutát meghagytam későbbre, majd ha rászánom magam, hogy elhúzzam a csíkot külföldre, mondjuk, Párizsba. Örököltem egy kocsit is, egy ósrégi Volkswagent, melyet ott evett a rozsa az utcán, s oly vastagon lepett a korom, mintha egyenest vonzaná a szmogot és a koszt. Hónapszám bele sem ültem, sőt igyekeztem messziről elkerülni: akárhányszor belebotlottam, megpróbáltam keresztülnézni rajta. Kulcsai azonban ott csörögtek a zsebemben, és nyomtak, ha ruhástul dőltem le.

Miután előhívtam az említett banketről készült filmet, kimentem egy kicsit az utcára, hogy kiszellőztessem a fejem. A kocsi ott állt, ahol anyám parkolt vele, mielőtt bement volna a kórházba, ott állt öregesen megereszkedve, mintha maga alá vizelt volna. Amint beültem a volán mögé – eredetileg csak azért, hogy kipihenjem magam egy kicsit; kábult voltam és zsibbadt –, egyszerre feltűnt a szemem előtt világosan és olvashatóan egy cím, melyet azoknak a leveleknek a hátulján láttam, amelyeket anyám szokott kapni hetente legalább egyszer:

L. S. Perović, Dunai sétány, jobb part, 30. Starčević

A levelek szanaszét heverték a szobában, összegyűrve, felnyitva, míg bele nem vágtam őket a szemétkosárba. Anyám sohasem érdeklődött felőlük, én meg hallgattam, mint mindig – úgy emlékszem, csak az időjárásról meg a pénzbeszedőkről váltottunk néha egy-két szót. Amikor meghalt, épp egy lármás társasággal voltam: sorra jártuk a kávéházakat, és mindenkibe belekötöttünk – a végén bekísértek bennünket a rendőrségre. Dél körül értem haza, már várt az Onkológiai Klinika távirata: a szokványos szöveg, a hűvös halálhír. Nem mondhatom, hogy felzaklatott vagy megrendített volna, inkább csak valami furcsa megkönnyebbülést éreztem, de valami történt is velem egyúttal – füttyörészve jártam le-föl, az egyik szobából a másikba, egyre gyorsabban és gyorsabban, mint aki belegabalyodott saját lépteinek hálójába. Időről időre megszólalt a telefon, és én gépiesen felvettem a kagylót, és válaszoltam a kérdésekre: „Minden rendben van, a csődeljárás már megindult, természetesen önt is kielégítjük: bekaphatja a farkamat.” Közben pedig hallgattam saját hörgő, sípoló, vinnyogó hangomat, mintha átmetesztet gégeből törne föl: „Anyám ma reggel meghalt, anyám meghalt ma kora reggel, anyám meghalt.”

Megrázkódtam – alighanem elbóbiskoltam az ülésen. Fejemben fájón megsűrűsödött a kód: szinte szétfeszítette a koponyámat. Elfordítottam a kulcsot az önindítóban, a motor mordult egyet, köhintett kettőt, aztán begyulladt, bár az akkumulátor szemlátomást igencsak a végét járta már. Lassan, óvatosan vezettem, míg ki nem értem a műútra – ott aztán rátapostam a gázpedálra. A keshedt tragacs minden ízében remegett, mintha szét akarna esni, de azért nyomult előre rendületlenül, mint a sánta gebe. Borús, hideg idő volt, a felhők megereszkedett hassal, alacsonyán húztak el a síkság fölött, a sivár szántóföldekről károgó varjúcsapatok röppentek föl és lebbentek meg a szélben. Bekapcsoltam a fényszórót, és téptem kegyetlenül tovább: csak úgy csikorogtak a kerekek a kanyarban, az ütött-kopott bogárhátú ide-oda billegett, mint egy kimustrált sparherd.

A Dunáról erős oldalszél fújt, a folyó közepén púpos vontatógőzös küszködött a hullámokkal, súlyos uszályokat vonszolva maga után. Egyre gyérebb lett a forgalom, már szinte egyedül robogtam a keskeny, kátyús úton, néhány szekeret kerülve ki mindössze, melyeknek bakján vastag bundába bugyolált kucsmás parasztok gunnyasztottak mozdulatlanul, mintha a jövő telet is ott akarnák eltölteni. A falvakban sehol egy lélek, a zsalugáterek leeresztve, mint zimankós éjszakákon, csak a kocsmákból szűrődött ki némi zaj és tamburaszó, itt-ott egy részeg börtorkált elő, hogy oldalba vizelje a villanykarót, és sokáig bámult utánam nyitva felejtett sliccel. Felborzolt szőrű kutyák ugatása kísért – ott kószáltak a mellékutcákban, és időről időre belerohantak a fényszóró pásztyájába. Valahonnan kocsizörgés és lódobogás hallatszott, mintha láthatatlan ménes vágatott volna a nyomomban, végig megtartva ugyanazt a távolságot.

Anyám autótérképén az út piros tintával volt megjelölve, a szélén pedig ez a feljegyzés állt egyetlen, durva, helyenként olvashatatlan kézírással: *Innen nézve az utolsó ház S.-ben*. Befordultam a magas, hegyes tornyú templomnál, és kétsornyi alacsony ház között újra kértem a folyópartra. A törpevontató – az iménti-e vagy egy másik – kínlódvá viaskodott az árral, az uszályok meg lomhán ringtak a hullámokon, mintha túlterhelték volna őket. Az utca végén, kissé odébb, ott a 30-as számú ház: sötét tetős, tömzsi kis épület, párkányáig befröcskölve sárral. Megálltam, és kikapcsoltam a motort. Rágyújtottam egy cigarettára. Mázsás teherként nehezedett rám a magány, szinte belepréselt az ülésbe. Amikor kiszálltam, mocsár és rohadtnád-szagú, nedves szél csapott az arcomba, szinte odalökött a vasalt fakapuhoz. Itt megálltam, lüktető

fájdalmat érezve tarkómban. A rozsdás kopogtató egykedvűen vigorgott rám tátott vadkanpofájával.

Bezörgettem, majd kiáltozni kezdtem. Semmi. Idegesen remegett a térdem. Fáztam. Újra kopogtam, dörömböltem, kiáltoztam. Ekkor éktelen csikorgással hirtelen kinyílt a kapu egyik szárnya. Mintha egész idő alatt ott lapított volna valaki az ajtó mögött az erőszakos jövevényt figyelve a kémlelőnyíláson át. Rozoga vénember állt előttem, ködmönének jobb ujjá üresen lötyögött, és gombostűvel volt feltűzve a vállára.

– Luka itthon van?

Az öreg nyugodtan nézett rám szemöldöktelen, fényes tekintetével, miközben állt egyenletesen mozgott, mintha rágcsált volna valamit. Nem engedett be, de nem is csukta be előttem a kaput.

– Félre az útból, vén trotykos! Mit akadákoskodsz?!

Egy kékült körmű, puffedt kéz úgy sodorta félre az öreget, mint valami bábút. Luka S. Perović állt előttem, kétméteres teljes életnagyságban, csupasz mellel dacolva a széllal, mely újra támadásnak lendült a folyó felől, lép- és iszapszagot hozva magával. Kancsalítva nézett rám, mintha valaki mást várt volna, nagyot fúj, mint egy ló, és meggörnyedt.

– Te vagy az, öcskös? Na, nyomás befelé, még elvisz a szél!

A szűk kis udvarban, a tépett levelű lugas alatt kivágott fenekű kátrányoshordók heverték. A betont szétdobált kötelekként kígyózó vékony iszaphordalék takarta.

– Elárasztott bennünket a Duna. Száz éve nem volt itt ilyen magas vízállás. Így írták az újságok. Mindenki elpuccolt, én itt maradtam. Védekeztem, ahogy tudtam. Homokzsákkal. Már nincsenek itt, elhordták őket, amikor nem voltam itthon. Gyere be!

– Te, Luka, várj csak! Ki kell mennem.

– Ki? Hová ki?

– Sört ittam útközben. Sok sört.

Felélénkült, szinte megfeszült. Oldalvást nézett rám, mint aki néhány lépés előnyhöz jutott.

– Dodo, vezesd el az urat a vécére, és mutass meg neki mindent, mi hol van!

Megálltam, tanácstalanul. A kis öreg megragadta a kezem, és vonszolni kezdett maga után: hatalmas, érdes, cipőtalphideg tenyere szinte horzsolt. A ház mögé kerültünk. Az öreg elengedett, és várakozóan megállt.

– Hol az ördögben van? – kiáltottam rá.

Az öreg egykedvűen mutatott a nedves fűre a vakfal hosszában – ócska limlom hevert szanaszét. Öklendezve tört ki belőlem a kacagás, a hasamat fogtam nevettemben, azt hittem, ott nyúlok ki mindjárt a fal tövében. A kis öreg csak állt nyugodtan, és nézett, mint valami fegyőr, aki már nem csodálkozik semmin. Nagy sokára szólalt meg rekedtes, kopott hangján.

– Luka ugyanis a természetes életmód híve. Azt mondja, mindent természetesen és a természetben kell csinálni. Nyáron anyaszült meztelenül jár-kezel az utcán, itt már megszokták, oda se figyel rá senki. A boltba is úgy jár, és senki sem nevet már rajta.

Végre abbahagytam a nevetést, nekitámaszkodtam a rücskös falnak. Az öreg újra kézen fogott – mint aki fél, hogy egyedül eltévednék –, és megindultunk visszafelé; tenyere hideg volt és érdes, de az érintése gyöngéd. Bementünk a házba: odabent gázlámpa sziszegett, kiemelve a sötétségből egy agglegény rendetlen szobáját, mely körülbelül úgy festett, mint a tengerpart hajótörés után. A bútorzat ormótlan volt és kopott, patinás és elhanyagolt, akárcsak a ház ura – foltok éktelenkedtek rajta itt is, ott is, karcolások és repedések, a fotelon és a kanapén foszladozó bőrhuzat, kiálló rugók. A falakon meztelen nők nagyított fényképei – olyan homályosak és reménytelenül ocsmányok, amilyenek nagyon régi pornófényképek molyrágta függönyös, poros műtermekben láthatók, ahová még csak kivénhedt kurvák és nyugalmazott rendőrök néznek be olykor-olykor. Luka az asztal mellett állt, kigombolkozva és vörösen, a kezében pohárral.

– Valami kis szórakozás nekem is kell, öcskös! Üde színfoltok a sivár öregségben!

Sivár arcán azonban nyoma sincs semmilyen üde színfoltnak: barázdált bőr, kócos ősz haj. Jobb szemöldökét sebhely hasítja ketté – milyen jól festhetett valamikor az újságképeken, milyen dekoratívvá tehetette harcós múltját –, egész teste széteső, megkékült, mintha belül oszlásnak indult volna. A hangja azonban ugyanaz, amilyen gyermekkoromban volt, amilyennek akkor hallottam az utcai hangszórókból: kegyetlen és haragos, a szó szoros értelmében parancsoló, rekedtes és fojtott a visszafogott indulattól.

– Fogadd őszinte részvétem. Nem akartalak a temetésen. . .

– Nem is láttalak a temetésen, Luka.

– Engem senki sem lát, már vagy húsz éve. Mindenki keresztülnéz

rajtam, mindenki elfelejtett, senki sem köszön, eszébe sem jutok soha senkinek – engem letöröltek a színről, pajtás. A temetésen pedig igenis ott voltam, elálldogáltam egy ideig a gyászolók mögött, aztán hazajöttem. Az utolsók közt voltam, ahogy valamikor az elsők közé tartoztam.

Letette a poharát, és lomha léptekkel járkálni kezdett az asztal körül, mint aki uralkodni igyekszik zaklatottságán. Ez azonban már nem a visszafogott erő lassúsága volt – hírhedt erejéé, mellyel már a csata előtt megtörte ellenfeleit –, hanem egy, a saját testét is alig elviselő, csontfájós öreg kínos vánszorgása: a levegőben reumagyógyszer és falusí fűszerboltok állott szaga terjengett.

– Nekem aztán kijutott az áldásból, öcsém, bőven: raboskodás, verés, menetelés, sebek. És az alkalmazkodással járó strapa is. Éjjel nem alszom, bámulom a mennyezetet, csontjaim magukba isszák a nyirkosságot. De én nem mozdulok a folyó mellől. Nem hátrálok meg senki elől, legkevésbé a betegség és a magány elől.

– És amúgy mit csinálsz ezek közt a szép nők közt?

– Felidézgetem az emlékeimet. Ellentörténelmet firkálgatok: a géhás és ápoló szempontjából írom meg, milyen is volt a háború. Az éhség mechanikáját próbálom elmagyarázni, a tetvek és a genny metafizikáját. Kapóra jöhet még valakinek.

– Nekem aztán nem, Luka. És nem is ismerek olyat, akinek kapóra jöhetne.

– Akkor jó lesz nekem meg Doda apónak, aki itt szunyókál a sarokban. Télen itt szoktam olvasgatni a tűz mellett, elszavalok egy oldalt, aztán eldobom, Doda apó meg figyel, de nem ért belőle egy bűdös szó sem: süket, mint az ágyú. Azért persze semmivel sem süketebb a többieknél. Egyedül anyádnak volt hozzá szíve és lelke, hogy meghallgassa és meg is értse a másikat. Senki másnak.

Odakint megnyikordult és becsapódott a kapu, mintha bejött volna valaki. Luka összerezsent, és esetlenül, botladozva kiszaladt. Nem maradt sokáig, roskadt vállal, vizes hajjal jött vissza. Arca gyűrött volt – meg-megremegő, verejtékező, petyhüdt bőr a szikkadt koponyán. Rólam mintha meg is feledkezett volna: rőtta a köröket az asztal körül a meztelen bigéi közt, dűnnyögött, és időnként legyintett egyet. Doda apó némán gubbasztott a sarokban, tudomást sem véve rólunk, mintha elnyomta volna az álom.

– Volna hozzád néhány kérdésem, Luka. Azért jöttem.

Megrezzent, és úgy meredt rám véreres szemével, mintha csak most ismerne fel a zöldhályog kódén át.

– Hogy jössz te ahhoz, hogy kérdéseket tegyél föl nekem, te taknyos? Tudod te, hogy én már rég embernyi ember voltam, amikor te még ott pangtál az apád tökében, hallod-e!

Hirtelen kitisztult a tekintete: majdnem behajolt a képembe, kíváncsian, az ijedtség legkisebb jele nélkül, a régi peroviçi megvetéssel a szemében, amellyel azokat szokta végigmélni, akik nem ismerték a helyes választ. Aztán váratlanul elvagyorodott, arcába a mások sorsa felett rendelkezők ismert grimaszával hirtelen visszatért az élet.

– Hohogy éppen itt ütöttél tanyát?

– Egészen véletlenül, öcskös. Errefelé vonultunk, lóháton, mindenfelelől nők és gyermekek integettek és virágot szórtak elénk. Hideg volt, nedves hó esett, mibennünk azonban kellemes meleg bizsergett. A nők, öcsém, akkoriban telt idomúak voltak és vidámak, vágyakozva mosolyogtak ránk, friss kenyér és meleg tollpárna illatát árasztották. Nekem hazám sosem volt, egész múltam a mások tulajdona. Megéreztem, hogy itt lesz az én utolsó tanyám. Így hát visszajöttem, amikor odafönt nem volt már szükségük rám.

– És az öreg? Ő hogy került ide?

– Az már később volt. Egy árokban szedtem föl a Duna mellett. Holt-részeg volt, és csonttá fagyott. Hazavittem, megvártam, míg fölenged, megettem és felöltöztettem. Azóta itt élünk együtt, és iszogatjuk a magunk főzte pálinkát.

Nem hallgattam tovább: felálltam, és megindultam az ajtó felé, miközben a gázlámpa egyre hangosabban sziszegett. Alig fordítottam hátat neki, máris éreztem, hogy belevigyorog a tarkómba, és csak úgy dagad a keble az elégedettségtől; szinte hallottam vadkan lelkének harsány rőfögését, amint újra beledöfi agyaráat egy hullába. Behúztam neki egyet, félfordulatból, tenyéréllal, a pofája közepébe. Hörögve rogyott össze. A meglepetés hörgése volt, nem a félelemé vagy fájdalomé. Az ajtóban egy vastagon bebagyuulált női alakba ütköztem – magammal vittem olcsó parfümjének illatát és zöld cédaszemének villanását.

Odakint nedves hó hullott, de bele is olvadt mindjárt a sárba. A vontatógőzös erőlködve zihált a szélcsendben, mintha el sem mozdult volna a helyéből, az uszályok nehézkesen ringtak a hullámokon, varjak károgtak a csupasz fűzfák fölött. Odvas fogainak karcolását őrző véres kezemet zsebkendőmbé csavartam, és beültem a kocsiba. A motor

nem ugrott be. Újra és újra megpróbáltam, hiába. Kiszálltam. A hajamban elolvadó hópelyhek úgy birizgálták a koponyámat, mint a kishalak a vízben állók lábaszárát. A kapu zárva volt, az egész ház csendes és sötét, mintha egy lélek sem volna benne. Csak a kémény füstölt árulkodva, úgy látszik, a kékült körmű, püffedt kéz újabb fadarabot rakhatott a tűzre. Doda apó ott állt a sáros fal mellett, mereven, mintha örködne – csak a karcsonkja remegett az üres bekecsujjban.

Most itt ülök egymagam a sötétkamrában gunnyasztva. Nem tudom, mihez kezdjek. Lehet, hogy felülök arra az átkozott Gastarbeiter-vonatra, és harmonikaszótól kísérve, könnyes szemmel kiutazom Németországba. Lehet, hogy megkeresem Sofija Radman földi maradványait, az áldott emlékü Sofija mamáét, aki özvegyi bánatában kenyeret és ott-hont adott nekünk, s mi hallgatással fizetünk meg neki. De az is lehet, hogy főbe lövöm magam anyám egyetlen rám testált fényképe előtt.

SZILÁGYI Károly fordítása